

Първа глава

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДЕЙНОСТТА И СЧЕТОВОДСТВОТО НА БАНКИТЕ

УЧЕБНИ ЦЕЛИ

След усвояване на материала в тази глава вие ще можете:

- да разбирате същността и значението на счетоводството за осъществяване и управление на банковата дейност;
- да характеризирате банковата дейност като обект на счетоводството;
- да коментирате организацията на счетоводството на банките.

1. ХАРАКТЕРИСТИКА НА БАНКОВАТА ДЕЙНОСТ КАТО ОБЕКТ НА СЧЕТОВОДСТВОТО

Банковата дейност като обект на счетоводството представлява процес на последователно и непрекъснато осъществяване на взаимно обвързани присъщи на банките операции. В най-общ план те могат да се систематизират в следните групи:

1. Пасивни банкови операции.
2. Активни банкови операции.
3. Комисионни (посреднически) банкови операции.

Пасивните банкови операции са основа за организирането на банковата дейност и предпоставка за извършване на другите операции. Чрез тях се осигуряват необходимите средства (ресурси) за образуването на банките и финансирането на тяхната дейност. В широкия смисъл на разглеждането им те включват операции, посредством които се формират собствените средства на банката и се привличат чужди средства от клиенти и вложители¹. Собствените средства се влагат от собствениците при учредяването на банката и нарастват за сметка на дохода (печалбата) на банката или допълнителни вноски на собствениците. Паричният израз на стойността на собствените средства представлява собственият капитал (капиталовата база) на банката.

---

¹ В тесен смисъл на третирането им пасивни банкови операции са само тези, чрез които в банките се събират чужди, временно привлечени средства.

Привлечените средства се получават от клиенти и вложители (предприятия, граждани и други клиенти) и се акумулират в банката за сметка на задължения, които тя поема към тези лица. Паричният израз на стойността на тези задължения (пасиви) представлява привлечен капитал на банката. Характерно за банките е, че привлечените средства заемат много висок относителен дял в общия обем на средствата – обикновено той е около 90 на сто.

Привличането от банките на чужди средства става чрез откриване на банкови сметки на клиенти, приемане на парични депозити, получаване на заеми и др. За ползването на средствата банката обикновено плаща лихва в полза на техните собственици (титуляри на привлечените средства). Елемент на пасивните операции в банката е и паричната емисия.

Активните банкови операции са тези, чрез които банката използва от свое име собствените и привлечените средства за извличане на икономическа изгода (доход). Посредством тях банките разпределят и предоставят средствата на клиенти за временно ползване срещу заплащане на лихва или ги инвестират в други активи и дейности. Най-характерни активни банкови операции са предоставяне на кредити на юридически и физически лица, предоставяне на депозити на банки и други финансови институции и инвестициите във финансови инструменти и други активи и дейности, в т.ч. в ценни книжа, дялови участия, материални активи, проектно финансиране и др.

Комисионните операции се изразяват в банково посредничество при осъществяване на търговски сделки от клиенти на банката. За оказаните посреднически услуги банката получава доход главно под формата на комисиони (такси) за извършените услуги. Обикновено тези операции се извършват, без да е необходимо банката да изразходва собствени или привлечени ресурси. Те се оформят на договорна основа, като банката е длъжна предварително да обявява условията и таксите по тях. Типични комисионни операции са: банковото посредничество при безналичните плащания, касовите операции с клиенти, брокерските операции с ценни книжа и чуждестранна валута, доверителното управление на активи на клиенти, оценките на приети от клиенти активи за обезпечение и др.

Съществуват непосредствена връзка и взаимна обусловеност между разглежданите банкови операции. Особено характерна е връзката между пасивните и активните операции. Тя лежи в основата на съществуването и функционирането на банките като депозитни и кредитни институции. Нейното реализиране изисква поддържане на определени пропорции и съотношения между активите, пасивите (задълженията) и собствения капитал на банката. Тези съотношения са регламентирани в утвърдени от банковото законодателство нормативи и регулатори за банковата дейност. Чрез тях се защитават както интересите на банките като независими институции, така и на техните клиенти и вложители. Също така до голяма степен се гарантират сигурност и доверие в банките. Особено важни в това отношение са изискванията за платежоспособност и ликвидност на банката. **Платежоспособността** представлява способност на банката в дъл-

госрочна перспектива да покрие задълженията си с разполагаемите реални активи. При положение че общата стойност на задълженията надвишава общата стойност на активите, собственият капитал се явява отрицателна величина и централната банка задължително отнема издадения лиценз на търговската банка поради неплатежоспособност.¹

Ликвидността представлява способност на банката да изплаща текущите (изискуемите) си задължения и се изразява в наличие на парични средства или други текущи активи, които могат в най-скоро време да се превърнат в парични. Изискването за ликвидност налага да се поддържа определена структура на активите в зависимост от техния вид, параметри и характеристики, като едновременно с това трябва да се осигури адекватност на активите и пасивите по установени показатели като размери, матуритет (срокове) и др.

Съществуват определени **изисквания и спрямо капиталовата база** (собствения капитал) като съвкупност от източници на собствените средства на банката. Нейният размер не може да бъде по-малък от 10 млн. лв. Отношението на капиталовата база към рисковите (балансовите и задбалансовите) активи изразява т.нар. капиталова адекватност на банката. Процентното съотношение на капиталовата база и сумата на балансовите активи определят степента на покритие на активите. И в двата случая процентните отношения се определят по нормативен път.

Връзката между активните и пасивните операции намира конкретно отражение върху финансовия резултат на банката. Голяма част от дохода на банката се формира за сметка на нетния доход от тези операции, който представлява разликата в ставките на лихвените проценти (маржовете) по активните и пасивните банкови операции.

Разгледаните банкови операции, които съставляват съдържанието на банковата дейност, на практика се реализират чрез съвкупност от конкретни сделки. В Закона за кредитните институции са указани **търговските сделки**, които може да извършва една лицензирана банка на територията на Република България. Това са: публично привличане на депозити; предоставяне на кредити; покупка на менителници и записи на заповеди; сделки с чуждестранни средства за плащане и с благородни метали; приемане на ценности на депозит; сделки с ценни книжа; гаранционни сделки; извършване на операции по безкасови плащания; факторинг; финансов лизинг; издаване и управление на банкови карти; сделки с финансови фючъри и опции и с инструменти, свързани с валутни курсове и лихвени проценти; предоставяне на банкови касетки; придобиване и управление на дялови участия; консултации на дружества относно капиталовата им структура, промишлена стратегия, преобразуване на дружества и бизнес комбинации; консултации относно портфейлни инвестиции и други сделки, определени от централната банка.

---

¹ Закон за кредитните институции чл. 36 (ал. 2).